

Frans Tonnaer

Rechtvaardigheid *in beeld*

Een structuur voor rechtvaardig
handelen: 92 stellingen

Iustitia
Scripta 

Rechtvaardigheid in beeld

© Iustitia Scripta/Frans Tonnaer, 2021

Vormgeving en druk: hoenenenvandooren, creatieve communicatie

ISBN: 978-90-830661-3-4

NUR-codes: 730, 820

Behoudens de krachtens het (internationale) auteursrecht toegelaten uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een gedigitaliseerde gegevensverzameling – al dan niet online – worden opgeslagen of toegankelijk gemaakt, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteursrechthebbende(n).

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Desondanks kan de afwezigheid van eventuele zet- en/of drukfouten, dan wel onnauwkeurigheden en/of onvolkomenheden, niet worden gegarandeerd. De auteursrechthebbende aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor de gevolgen van eventuele zet- en/of drukfouten, dan wel onnauwkeurigheden en/of onvolkomenheden.

Deze publicatie is verzorgd door Uitgeverij Iustitia Scripta, ten tijde van de totstandkoming gevestigd te Best. Voor informatie over de activiteiten van de auteursrechthebbende ga naar: www.iustitiascripta.com.

INLEIDING	11
I RECHT EN BESTAANSNIVEAU	15
1. Het recht is, als aspect van de cultuur, een maatschappelijk verschijnsel dat eisen stelt aan menselijk gedrag vanuit bepaalde collectief beleefde essentiële waarden in een gemeenschap.	15
2. Een cultuur bestaat in de kern uit een samenhangend geheel van collectief beleefde waarden (waardensysteem) in een gemeenschap.	16
3. Waarden bieden aan collectieve voorstellingen ontleende maatschappelijke standaards, die als maatstaven dienen bij het maken van keuzen tussen handelingsalternatieven.	17
4. Eerst zijn er de waarden, dan de normen.	19
5. Een gemeenschap bestaat uit mensen die op basis van een gezamenlijk waardensysteem door duurzame sociale verhoudingen verbonden zijn.	20
6. Een rechtsgemeenschap is een gemeenschap waar het recht een dominant aspect is van het gezamenlijk waardensysteem.	22
7. Het recht, de ethiek, de moraal en de religie betreffen normatieve aspecten van een cultureel waardensysteem en ze vormen elk op zich normatieve waardensystemen.	24
8. Het recht heeft, evenals de ethiek, de moraal en de religie, betrekking op waarden die bepalend zijn voor de bestaanssituatie van de leden van een gemeenschap.	26
9. De bestaanssituatie van de leden van een gemeenschap bestaat uit de bestaanszekerheid en de bestaanskwaliteit van die leden	27
10. De niveaus van bestaanszekerheid en bestaanskwaliteit (bestaanssituatie) vormen samen het bestaansniveau (levensstandaard).	28
11. Naarmate de bestaanszekerheid toeneemt krijgt de behoefte aan verbetering van de bestaanskwaliteit de overhand.	30
12. Het bestaansniveau van de leden van een gemeenschap vormt een indicatie voor het beschavingspeil van die gemeenschap.	34
II OOGMERKEN EN WERKING VAN RECHT, ETHIEK, MORAALE EN RELIGIE	37
13. Het recht beoogt een rechtvaardige gemeenschap.	38
14. De ethiek beoogt een betere gemeenschap door de leden bij hun streven naar verhoging van hun bestaansniveau op elkaar te betrekken.	39

15.	De centrale ethische norm luidt: 'gedraag je volgens een algemene norm waarvan je zou willen dat ze wet was' (eerste grondbeginsel van de ethiek: categorisch imperatief).	40
16.	De ethiek eist dat men de belangen van de ander in zijn zijn gedrag verdisconteert als waren het eigen belangen (tweede grondbeginsel van de ethiek: altruïsmebeginsel).	42
17.	De werking van de ethiek leidt noodzakelijkerwijze tot de realisering van een gemeenschappelijk bestaansniveau.	43
18.	De werking van de ethiek leidt noodzakelijkerwijze tot de bescherming vanwege de gemeenschap van het individuele bestaansniveau.	46
19.	De moraal betreft de individuele dimensie van de ethiek. De ethiek betreft de gemeenschappelijke dimensie van de moraal (positieve moraal).	47
20.	De religie beoogt de volmaaktheid van de mens.	49
21.	Door religieuze inzichten en opvattingen bepaalde mens- en wereldbeelden beïnvloeden primair morele en secundair ethische waardensystemen.	50
22.	De ethiek vormt de grondslag en de inhoud van het recht; het recht is een operationalisering van de ethiek.	51
23.	Bepaalde religieuze waarden vinden via de ethiek hun doorwerking in het recht.	52
24.	De ethiek en het recht hebben een modificerende en soms remmende werking op het streven naar optimalisering van het eigen individuele bestaansniveau ten gunste van dat van de ander.	54
III OBJECT VAN RECHT, ETHIEK, MORAAL EN RELIGIE		57
25.	Recht en ethiek hebben primair de gemeenschap en secundair de individuele mens als object.	57
26.	Moraal en religie hebben primair de individuele mens en secundair de gemeenschap als object.	58
27.	Recht en ethiek hebben betrekking op menselijke gedragingen zoals die zich extern manifesteren.	59
28.	Moraal en religie hebben betrekking op de innerlijke gezindheid als drijfveer van menselijke gedragingen.	60
29.	Recht en ethiek zijn behalve normatief ook attributief: ze vestigen naast plichten ook aanspraken voor anderen op nakoming van die plichten.	62
30.	Moraal en religie zijn uitsluitend normatief: zij vestigen plichten, maar geen aanspraken voor anderen op de nakoming ervan.	63

IV OVER RECHTVAARDIGHEID

65

7

31. Rechtvaardigheid (gerechtigheid) betekent dat eenieder het zijne/hare moet worden gegeven (suum cuiquebeginsel). 65
32. De rechtvaardigheid stelt eisen aan de wijze waarop het individuele en het gemeenschappelijke bestaansniveau worden gerealiseerd. 66
33. De rechtvaardigheid eist dat het individueel bestaansniveau van de één niet ten koste van dat van de ander wordt gerealiseerd (eerste grondbeginsel van het recht: non laedensbeginsel). 67
34. De rechtvaardigheid eist dat het gemeenschappelijke bestaansniveau voor alle leden van de gemeenschap wordt gerealiseerd (tweede grondbeginsel van het recht). 69
35. De rechtvaardigheid eist dat alle leden van de gemeenschap naar vermogen bijdragen aan de realisering van het gemeenschappelijke bestaansniveau (derde grondbeginsel van het recht). 70
36. De rechtvaardigheid draagt bij aan het realiseren en bewaren van de vrede. 72
37. Maatschappelijke vrede vereist een evenwicht tussen aanspraken en plichten betreffende het gemeenschappelijke bestaansniveau. 73
38. Persoonlijke vrede vereist een evenwicht tussen aanspraken en plichten betreffende het individuele bestaansniveau. 74
39. Om aan de rechtvaardigheidseisen te kunnen voldoen, dient de realisering van het gemeenschappelijke en de bescherming van het individuele bestaansniveau te geschieden door overheidsorganen. 76
40. Wetgeving, bestuursbesluiten en rechtspraak zijn de rechtsinstrumenten ten behoeve van de realisering van het gemeenschappelijke en de bescherming van het individuele bestaansniveau. 77
41. Rechtvaardigheid betreft de materiële kant en rechtmatigheid de formele kant van het recht 79

V RECHTSNORMEN EN ANDERE NORMEN

83

42. Via wetgeving, bestuursbesluiten en rechtspraak worden ethische waarden omgezet in rechtsnormen. 83
43. Rechtsnormen en ethische normen zijn naar herkomst heteronoom: ze worden door of vanwege de gemeenschap opgelegd, onafhankelijk van het individuele geweten en de eigen overtuiging van de persoon voor wie ze gelden. 84
44. Morele en religieuze normen zijn naar herkomst autonoom: ze komen voort uit het individuele geweten en de eigen overtuiging van de persoon voor wie ze gelden en binden de persoon uit dien hoofde. 85

45.	Naarmate de heteronome normen van recht en ethiek beter aansluiten bij de autonome normen van moraal en religie is hun draagvlak in de gemeenschap groter en hun werking effectiever.	86
46.	Rechtsnormen en ethische normen worden onder gemeenschapsdwang gehandhaafd.	88
47.	Morele en religieuze normen worden gehandhaafd door het individuele geweten en vanuit de eigen overtuiging van de persoon voor wie ze gelden.	89
48.	Rechtsnormen worden, anders dan ethische normen, uitsluitend door daartoe door of vanwege de rechtsgemeenschap bevoegd verklaarde overheidsorganen vastgesteld en gehandhaafd op een door of vanwege de rechtsgemeenschap bepaalde wijze.	90
49.	Rechtsnormen worden, anders dan ethische normen, in een rechtsgemeenschap desnoods tegen de wil van de persoon voor wie ze gelden van overheidswege gehandhaafd.	92
VI RECHTSBETREKKINGEN		95
50.	Waar geen mensen zijn, manifesteert het recht zich niet.	95
51.	Het recht bestaat uitsluitend in relaties tussen mensen.	96
52.	Het recht bestaat in een relatie tussen ten minste twee mensen.	96
53.	Autonome rechtsaanspraken van dieren of van de natuur kunnen wegens strijd met het wezen van het recht niet bestaan.	98
54.	Het recht beheerst dominant de relaties tussen mensen.	99
VII RECHTSBRONNEN		101
55.	Een rechtsbron is de in de werking van de in het gemeenschappelijke rechtsbewustzijn levende rechtsbeginselen gelegen oorsprong van rechtsnormen.	101
56.	Rechtsbronnen in materiële zin (primaire rechtsbronnen) zijn de maatschappelijke gedragingen waaruit de werking van rechtsbeginselen blijkt.	102
57.	Rechtsbeginselen manifesteren zich in bepaalde maatschappelijke gedragingen als ongeschreven rechtsnormen.	103
58.	Ongeschreven rechtsnormen zijn de voortvloeisels van rechtsbronnen in materiële zin.	105
59.	Gewoonterecht is de uit een vast handelingspatroon blijkende werking van ongeschreven rechtsnormen.	105
60.	Rechtsbronnen in formele zin (secundaire rechtsbronnen) zijn de overheidshandelingen waarbij rechtsbeginselen worden omgezet in geschreven rechtsnormen.	106

61.	Rechtsbeginselen manifesteren zich in bepaalde overheidshandelingen als geschreven rechtsnormen.	108
62.	Geschreven rechtsnormen zijn voortvloeisels van rechtsbronnen in formele zin.	109
63.	Geschreven rechtsnormen worden vastgesteld bij verdragen, wetten, bestuursbesluiten en rechterlijke uitspraken.	110
64.	Naarmate de geschreven rechtsnormen beter aansluiten bij de ongeschreven rechtsnormen is hun draagvlak in de gemeenschap groter en hun werking effectiever.	112
VIII RECHTSBEGINSELEN		115
65.	Rechtsbeginselen zijn in ethische beginselen gefundeerde abstracte waardenmaatstaven die ten grondslag liggen aan rechtsnormen.	115
66.	Rechtsbeginselen delen in de structuur van rechtsnormen en bepalen in abstracto hun inhoud.	116
67.	Rechtsbeginselen bestaan uit een doelgerichte rechtsplicht die geldt in een algemene situationele context.	117
68.	Vanwege zijn aard biedt het rechtsbeginsel in uiteenlopende omstandigheden een unieke gedragsnorm.	119
69.	Rechtsbeginselen kunnen niet met elkaar in strijd zijn en kennen een onderlinge hiërarchische verhouding.	121
70.	Rechtsbeginselen worden ongeschreven rechtsnormen doordat voldaan wordt aan hun toepassingsvoorwaarden.	122
71.	Rechtsbeginselen worden geschreven rechtsnormen door de bepaling van overheidswege van norminhoud en toepassingsvoorwaarden.	123
72.	Rechtsbeginselen zijn als specificaties van de ethische grondbeginselen gericht op de realisering van de rechtvaardigheidseisen.	124
73.	Tussen rechtsbeginselen zijn niveaoverschillen te onderscheiden wat betreft normatieve betekenis (gelding) en werkingssfeer.	126
74.	De werking van rechtsbeginselen is in de kern sterker dan in de periferie.	127
75.	Maatschappelijke ontwikkelingen leiden tot evolutie van bestaande rechtsbeginselen en daardoor tot genese van nieuwe rechtsbeginselen.	128
76.	Rechtsbeginselen bepalen in abstracto de op de realisering van de rechtvaardigheidseisen gerichte inhoud van rechtsnormen.	130
77.	De grondbeginselen van het recht vinden een eerste uitwerking in de mensenrechtenbepalingen.	131

78.	Door concretisering van hun personele werking worden de rechtsbeginselen uit de mensenrechtenverdragen rechtsnormen die hun verwezenlijking eisen.	133
79.	De mensenrechtenverdragen bevatten de belangrijkste rechtsbeginselen betreffende een universeel bestaansniveau.	135
80.	De mensenrechtenverdragen bepalen de ontwikkelingsrichting naar een universeel bestaansniveau.	137
	IX RECHTSIMPERATIEVEN	147
81.	Vrijheid, gelijkheid en burgerschap zijn rechtsimperatieven in verband met de realisering van de rechtvaardigheidseisen.	147
82.	Vrijheid is een noodzakelijke voorwaarde voor de realisering van de rechtvaardigheidseisen.	149
83.	De rechtvaardigheid eist beperking van de vrijheid omwille van de vrijheid van anderen.	150
84.	Door de vaststelling van het gemeenschappelijke bestaansniveau wordt de onzekere individuele vrijheid omgezet in een collectieve vrijheidsgarantie.	152
85.	Gelijkheid is de centrale leidraad bij de inhoudsbepaling van de rechtvaardigheidseisen.	153
86.	Absolute gelijkheid betekent in het recht dat eenieder aanspraak heeft op het gemeenschappelijke bestaansniveau en daaraan dient bij te dragen.	154
87.	Relatieve gelijkheid betekent in het recht evenredigheid in aanspraken op en bijdragen aan het gemeenschappelijke bestaansniveau.	156
88.	Burgerschap betreft de persoonlijke hoedanigheid in verband met de realisering van de rechtvaardigheidseisen.	157
89.	Burgerschap betreft de persoonlijke capaciteit in verband met de realisering van de rechtvaardigheidseisen.	158
	X RECHTSDOELMATIGHEID	161
90.	Rechtszekerheid en rechtseenheid zijn doelmatigheidseisen geldend voor de vaststelling van rechtsnormen.	161
91.	Rechtszekerheid eist dat rechtsnormen duidelijk en duurzaam zijn.	162
92.	Rechtseenheid eist consistentie en transparantie van rechtsnormen.	164
	MENSENRECHTENBIJLAGE	167